

„JSME S VÁMI, BUĎTE S NÁMI!“

VZPOMÍNKY REDAKTORŮ
ČESKOSLOVENSKÉHO ROZHLASU
NEJEN NA SRPNOVÉ UDÁLOSTI ROKU 1968

Sláva Volný ml. (editor)

Sláva Volný ml. (editor)

„Jsme s vámi, buďte s námi!“

*Vzpomínky redaktorů Československého rozhlasu
nejen na srpnové události roku 1968*

PROSTOR

„JSME S VÁMI, BUĎTE S NÁMI!“

VZPOMÍNKY REDAKTORŮ
ČESKOSLOVENSKÉHO ROZHLASU
NEJEN NA SRPNOVÉ UDÁLOSTI ROKU 1968

Sláva Volný ml. (editor)

PROSTOR | PRAHA | 2013

© Sláva Volný ml. (ed.), 2013
© PROSTOR, 2013

ISBN 978-80-7260-284-1

Obsah

Předmluva

Zůstaňte u svých přijímačů (Mgr. Eva Ješutová) // 9

František Černý // 15

Luboš Dobrovský // 35

Věra Heroldová,
roz. Šťovíčková // 51

Jiří Hraše // 73

Karel Lánský // 87

Pavel Pecháček // 97

Jan Petránek // 125

Vladimír Příkazský // 147

Richard Seemann // 169

Karel Tejkal // 189

Bedřich Utitz // 213

Sláva Volný // 229

Karel Wichs // 247

Jmenný rejstřík // 265

Zůstaňte u svých přijímačů

V novodobé historii každého národa jsou vypjaté okamžiky, na které se nezapomíná. U českého a slovenského národa k nim zcela nepochybně patří události spojené s okupací vojsky armád Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Obzvláště významně se zapsaly i do historie tehdejšího Československého rozhlasu.

Významná role, kterou rozhlas v průběhu srpnových událostí sehrál, ovšem nebyla náhodná. Fenomén rozhlas se nezjevil jako blesk z čistého nebe. Československý rozhlas se v šedesátých letech znovu stal významnou a respektovanou politickou a kulturní institucí. Svá studia měl ve všech krajských a redakce v mnoha okresních městech, vysílal na třech celostátních okruzích, v regionech a do zahraničí, průměrně 202 hodin programu denně. V Československu bylo více než sedm milionů rozhlasových přijímačů, rozhlas se stal běžnou součástí života všech občanů. Svůj význam si uchoval i v době obrovského rozmachu dalšího fenoménu moderní doby – televize. Přispěl k tomu rozvoj techniky, především rozšíření tranzistorů, které umožňovaly poslech rozhlasu kdekoli, ale také proměna, jakou Československý rozhlas v šedesátých letech prošel.

Čs. rozhlas se v šedesátých letech stal jedním z intelektuálních center Československa, podporoval svobodné myšlení a ovlivňoval život celé společnosti. I proto je toto období často a plným právem nazýváno renesancí rozhlasu. V té době se v rozhlasu zformovala nová generace tvůrců, která vědomě navazovala na nejlepší tradice rozhlasového vysílání a usilovala o moderní a liberálnější formy i obsah pořadů. Jako součást teoretického rozhlasového zázemí vzniklo studijní oddělení. Jeho vznik významně posílil teoretickou výzkumnou činnost Čs. rozhlasu a měl pozitivní vliv na rozvoj programové práce a její výsledky. Pod vedením Jiřího Lederera od r. 1962 se úroveň studijního

oddělení zvyšovala a postupně rozšiřovalo svůj záběr od rozhlasové teorie a sociologie přes lingvistiku po historii. Trvalým odkazem jsou publikace z jeho vlastní rozsáhlé ediční činnosti.

Začaly se výrazněji profilovat vysílací okruhy a více pozornosti se věnovalo programovému schématu. Konstituoval se III. program určený pro náročné posluchače, vysílaný na VKV. Rozšiřovaly se kontakty se zahraničními rozhlasovými institucemi mimo socialistický blok. Redaktoři mohli pro svou práci kromě agenturního zpravodajství ČTK a TASSu využívat i další zdroje informací jako Reuters či AFP. Zkvalitnila se síť zahraničních zpravodajů. Omezil se počet zakázaných témat, zmírnily se tvrdé postihy. Vysílání dostávalo civilnější charakter a stávalo se otevřenější. Nové typy pořadů pohotově reagovaly na probíhající společenské změny. Postupně se ve zpravodajských a publicistických pořadech stále více ozýval kritický tón, vznikaly „problémové“ pořady, reflektující problémy současnosti. Rozšiřoval se podíl živého vysílání. Vytvářely se redakční týmy kvalitních rozhlasových žurnalistů a komentátorů, kteří dokázali zprostředkovat nadšenou atmosféru převládající ve společnosti koncem šedesátých let. Bylo i zásluhou rozhlasu, že občané se začali spontánně zajímat o veřejné dění. Také tvorba uměleckých redakcí se vymanila z ideologických bariér, ke slovu se dostávají i dosud zapovězené autoři, ubývá tabuizovaných témat. Literární a hudební tvorba získává ocenění i v cizině, díla našich autorů přejímají zahraniční rozhlas. Rozhlas se stal nejen organizátorem, informátorem a inspirátorem, ale také mluvčím většiny posluchačů. Pozvolna se po letech nesvobody a ideologického diktátu – byť na krátký čas – stává svobodnou tribunou. Napomohlo tomu i zrušení cenzury de iure v polovině roku 1968.

Srpnový týden v Čs. rozhlase měl svou předeheru v předvečer 21. srpna. V pozdních večerních hodinách 20. srpna si pozval ministr spojů Karel Hoffmann programového ředitele dr. Rostislava Běhala a ředitele zahraničního vysílání dr. Karla Hrabala.*

* Šéfredaktor hlavní redakce politického vysílání, později ústřední ředitel Čs. rozhlasu.

Informoval je o obsazování republiky vojsky pěti zemí Varšavské smlouvy a předal jim instrukce k dalšímu postupu. Předtím se za stejným účelem setkal s nedávno odvolaným ústředním ředitelem Milošem Markem. R. Běhal Hoffmannovy požadavky na legalizaci okupace odmítl splnit. Před půlnocí 20. srpna povolal hlavní redaktor zpravodajství Jiří Kmoch vedoucího ústředního technického provozu Josefa Havlíčka, aby zajistil prodloužení vysílání. Od 1.30 hodin se opakovaně vysílala výzva, anoncuji mimořádně důležitou zprávu. V té době se již zaměstnanci rozhlasu telefonicky informovali o vstupu okupačních armád a spěchali do rozhlasu. Před druhou hodinou ranní hlasatel Vladimír Fišer přečetl Prohlášení předsednictva ÚV KSČ o vstupu vojsk SSSR, NDR, PLR, MLR a BLR na území ČSSR. Odvysílal je pouze rozhlas po drátě, protože na příkaz ministra spojiů K. Hoffmanna byly vypnuty středovlnné vysílače a přes intervence byly zapojeny až ve 4.30. Značnou iniciativu k zajištění provozu vysílačů vyvíjeli pracovníci tzv. hlavního přepojovače. Do vysílání byl zařazen telefonický rozhovor s J. Smrkovským, který vyzval pracovníky spojiů k ignorování rozkazu K. Hoffmanna.

Od 4.30 do 8.00 hodin probíhalo improvizované vysílání nejprve z vysílacího a poté z operativního pracoviště. U mikrofону se střídali Jeroným Janíček, Věra Šťovíčková, Karel Jezdinský, Jiří Dienstbier, Jiří Ruml, Sláva Volný, Jiří Kmoch a hlasatelé Vladimír Fišer, Jiřina Krupičková a slovenský hlasatel Ján Midžiak. Opakovaně bylo vysíláno stanovisko odsuzující vstup, současně se vysílaly rezoluce, výzvy a stanoviska jednotlivců, kolektivů i řady veřejných činitelů, přicházející telefonicky a telegraficky z celé republiky. Od časných ranních hodin se u budovy rozhlasu shromažďovali lidé, odhodlaní stejně jako v květnu 1945 jej bránit. Před 7. hodinou dorazily k rozhlasu ruské tanky. Po osmé hodině vnikla zadním vchodem do budovy rozhlasu sovětská vojska. Přes požadavek české kolaborantské strany i okupantů ukončit neprodleně vysílání rozhlas vysílal přerušovaně – konec vysílání symbolizovala hymna, která se vysílala několikrát – až do 9. hodiny. Závěrečné minuty ranního vysílání z 21. srpna 1968, kdy se do slov komentátorů a opakovaně vysílané státní

hymny mísila střelba ze samopalů a hluk z ulice dodnes patří k nejsilnějším okamžikům rozhlasového vysílání... Pak nastala cca dvouhodinová pauza, po níž bylo legální vysílání Čs. rozhlasu obnoveno a pokračovalo z náhradních pracovišť, která technici pod vedením Josefa Havlíčka operativně zajišťovali. Současně s přípravou náhradních vysílacích pracovišť probíhaly v objektu „P“ na Žižkově pod vedením Josefa Havlíčka práce k zajištění vysílání po odpojení rozhlasové ústředny. Následujícího dne, po vyklizení hlavního přepojovače, převzalo toto pracoviště jeho funkci. Dne 22. srpna zahájil Československý rozhlas normální ranní provoz ve 4.30 hod. Téhož dne spustila vysílání i nelegální vysílačka Vltava, která obhajovala akci okupantů.

V průběhu 22. srpna byla napojena studia v budově Armádního rozhlasu v Dykové (tehdy Hviezdoslavově) ulici v Nuslích, probíhala příprava k napojení studia Skaut u Karlova náměstí a přibývala modulační spojení z Plzně, Brna a Českých Budějovic. Postupně vznikla tzv. štafeta neboli řetěz, kde se všechna studia napojovala v pravidelném patnáctiminutovém sledu do vysílání na všechny provozuschopné vysílače. V pátek 23. srpna před polednem byl objekt „P“ obsazen sovětskými vojáky a technické odbavování programu převzala Plzeň. Část obsluhy pracoviště se přemístila do objektu Čs. rozhlasu v Karlíně, odkud řídila vysílání až do neděle 25. srpna. Poté až do obnovení provozu v hlavní budově na Vinohradské působil technický dispečink vysílání v Opletalově ulici, odkud pod vedením technického ředitele Junka a hlavního inženýra Miloslava Kazdy zabezpečoval vysílání po technické stránce.

Ze všech sdělovacích prostředků, které v průběhu celého roku 1968 a zejména v třetím srpnovém týdnu sehrály důležitou roli, zaujal rozhlas jedinečnou a vůdčí úlohu. V situaci, kdy události následovaly v rychlém sledu, vedoucí představitelé státu byli odвлечeni do Moskvy a hrozil rozvrat a chaos, rozhlasové vysílání zůstalo jako integrující prvek celospolečenského dění. Podobně jako v květnu 1945 se ujalo nejen funkce informační směrem k domácím i zahraničním posluchačům, ale současně také role organizátorské. Obě mezní situace jsou vrcholnými

okamžiky působení rozhlasu na našem území a příkladným plněním veřejnoprávní služby. Díky obětavosti a nesmírnému úsilí rozhlasových pracovníků různých profesí se dařilo průběžně informovat národ o všech důležitých událostech, včetně jednání mimořádného „vysočanského sjezdu“, o projevech solidarity, a také odvysílat všechny zásadní projevy a stanoviska stranických a vládních činitelů. To, že se rozhlasové vysílání na rozdíl od televizního nepodařilo okupantům umlčet, mělo dalekosáhlý význam. Rozhlas prakticky řídil a organizoval chod státu a zasloužil se o to, že nedošlo k podstatně většímu krveprolití. Dnes si jen málokdo umí představit, jaké duševní a často i fyzické úsilí museli zaměstnanci rozhlasu vynaložit. Za svou práci získaly kolektivy pracovníků Čs. rozhlasu a Čs. televize 4. listopadu 1968 Cenu míru, která jim zanedlouho byla odebrána. Nastupující normalizace pro ně připravila jinou „odměnu“ – vyhazov ze zaměstnání, znemožnění společenského uplatnění v jiných než nejpodřadnějších manuálních zaměstnáních a neustálé pronásledování. Dopad personálních čistek na rozhlas byl tím tragičtější, že v naprosté většině se jednalo o špičkové odborníky v dané profesi, které nebylo možné okamžitě nahradit. Mezi vyhozenými byla celá žurnalistická elita té doby.

S odstupem let ubývá pamětníků, paměť selhává, nové události vytěsňují starší. Zapomínat na události, jako byl srpen 1968, by se ale nemělo. Rozhlas, který sehrál v těchto událostech klíčovou roli, si je toho plně vědom. Proto pozdě, ale přece, začal s vytvářením fondu orální historie. Mezi prvními, jejichž vzpomínky natočil, jsou i někteří z přímých účastníků srpnového vysílání. Bohužel se nepodařilo natočit svědectví řady z nich, někteří je zanechali alespoň v písemné podobě. Publikace k 45. výročí srpnových událostí v rozhlase zachycuje vzpomínky několika redaktorů, kteří „byli při tom“. Je věnována všem těm, kteří bez ohledu na vlastní bezpečí a pohodlí po sedm srpnových dnů dali své síly do služeb národa.

*Mgr. Eva Ješutová,
vedoucí Archivních a programových fondů
Českého rozhlasu*

František Černý

* 1931

Po maturitě nastoupil v Československém rozhlasu (1950) jako asistent režie v Českých Budějovicích. Rok poté nastoupil do ČKD Stalingrad, kde se vyučil soustružníkem. Pak nastoupil vojenskou službu u PTP.

V roce 1956 vystudoval externě vysokou školu a poté se dostal zpět do Československého rozhlasu – zahraničního vysílání, kde pracoval jako komentátor v německé redakci. V době normalizace byl odtud propuštěn a pak se živil jako učitel němčiny na jazykové škole. Po listopadu 1989 nastoupil na ministerstvo zahraničí a stal se naším velvyslancem v Berlíně.

Pane Černý, kdy jste poprvé začal vážně přemýšlet o tom, že byste chtěl pracovat v rozhlasu?

Právě začínala padesátá léta, když jsem odmaturoval. Pomýšlel jsem na ledacos, co bych mohl dělat, ale doba byla taková, že ne všechno se dalo realizovat. Mým snem bylo studovat režii na divadelní fakultě, což se ukázalo s mým kádrovým profilem jako holý nesmysl. Byl jsem mladý a na bolestítnství nebyl čas. Od přátel jsem dostal tip, že v Četce hledají redaktora s malou douškou – nezkušeného zaučí. Hlásili jsme se tři. Nakonec nevybrali nikoho. Naše kádrové materiály se neslučovaly s ideovým přesvědčením KSČ. Růžový obzor v mém případě značně potemněl.

Pak se najednou ozval Zdeněk Endrys, tehdejší ředitel česko-budějovického studia Čs. rozhlasu. Dozvěděl se o mně od herců česko-budějovického divadla, s kterými jsem se stýkal. První naše setkání proběhlo v Praze. Líbil jsem se mu a byl jsem přijat,

takže na podzim 1950 jsem nastoupil do rozhlasu v Českých Budějovicích jako asistent režie. Na tomto místě jsem se ale dlouho neohráł. V brzké době po mém nástupu odešla na mateřskou dovolenou jedna z redaktorek, která se podílela na pořadu *Ženská hlídka*. V rozhlase se svými 18 lety jsem byl nejmladší, takže jsem byl za odměnu vybrán, abych doplnil redakční tým. Již z názvu vyplývá, že pořad byl zaměřený výhradně na ženy. Vysílal se dvakrát týdně a mým úkolem bylo dělat rozhovory se ženami budovatelkami a k tomu se podílet na tvorbě drobných pořadů, jako třeba povídání o lidových písničkách.

Práce mě skutečně bavila, ale ne dlouho. Ukázalo se, že při mém příjmu stranická buňka rozhlasu nějakým nedopatřením přehlédla můj kádrový původ, a bylo rozhodnuto, že se musím zocelit stykem s dělnickou třídou, abych mohl dále pracovat, třeba jako redaktor *Ženské hlídky*. Musíme si uvědomit, že rok 1951 byl jeden z nejhorších, politické procesy jako rakovina prostupovaly celou společností. Kádrové materiály musely být bez pardonu vzorové. Výjimky se nepřipouštěly. Věděl jsem, že v rozhlase je má kariéra u konce, na fakultu se nedostanu, a aby mě živila rodina, jsem nechtěl, tak jsem nastoupil do ČKD Stalingrad zocelit své třídní uvědomění. Vyučil jsem se soustružníkem a na tři roky, které jsem tam strávil, mám vcelku dobré vzpomínky. Dělnickou třídu si skutečně nemůžu vynachválit, i jako soudruzi to byli fajn lidé.

Po třech letech jsem si řekl, že bych opět mohl zkusit se přihlásit na vysokou školu. Skutečně to vyšlo a byl jsem přijat na obor čeština a dějepis. S indexem jsem si to rovnou zamířil na závodní radu. Doporučení od závodu jsem de facto jako dělník dostal, přijímací zkoušky jsem udělal a při práci – bral jsem si odpolední a noční směny – jsem už absolvoval i několik přednášek. K jinému mínění dospěli soudruzi, když viděli můj index. Nekompromisně prohlásili, že mě na tuto vysokou školu pustit nemůžou, protože to není obor, který se týká mé profese soustružníka. „Kdyby to bylo na technice, tak soudruhu beze všeho, ale filozofickou fakultu vám studovat nedovolíme. Vy byste se nám zpátky k soustruhu už nevrátil a my bychom přišli

o zdatného dělníka.“ Můj sen se opět rozplynul. Takže místo na vysokou školu jsem šel posílit naši armádu.

Vy jste ale nesloužil u normálních jednotek. Jako kádrově nespolehlivý jste byl odvelen k tzv. pomocným technickým praporům – PTP, kterým se lidově říkalo Černí baroni. Jejich zbraní byly lopaty, krumpáče, kolečka, těmito prostředky tito „vojáci“ bojovali za světový mír. Tam jste musel zažít spoustu neobvyklých situací...

Přesně tak. Rovnou jsem si to zamířil k Černým baronům do Nepomuku, kde jsem si odsloužil celé dva roky. A velice dobře si vzpomínám na toho, kterému národ říká major Terazky, vlastním jménem Gazda. Podle mých zkušeností to byl velmi čestný člověk. Po fyzické stránce mohutný chlap, vysoký jako hora s jadrnými názory na život. Ostatní důstojníci, vojáci z povolání, kteří na Zelené Hoře sloužili, byli do jednoho hajzlové. Většinou alkoholici se spoustou průserů, kteří tam byli odveleni za trest. Gazda měl sice také nějaké průšvihy, ale jinak voják to byl každým coulem.

Měl jsem za sebou zdravotnický kurz a to rozhodlo, že jsem se stal lapiduchem. Díky tomu si mě major Gazda oblíbil.

To bylo tak. Sloužil jsem na ošetrovně a starším lékařem byl jakýsi doktor Hlohovec, dětský lékař z Českého Krumlova. Měl na krku paragraf, takže mu nezbývalo nic jiného než sloužit u PTP – pomocných technických praporů, lidově řečeno Černých baronů. Vojnu bytostně nesnášel, takže dělal jeden průšvih za druhým, aby ho vojenští soudruzi vyhodili. Do „práce“ nechodil, a jak mohl, někam se zašil. Jenže mu to nebylo nic platné, armáda lékaře potřebovala. Jinak to ale byl nesmírně hodný člověk, a jak jsem se později dozvěděl, i velmi oblíbený dětský lékař. Protože ale nikdy nebyl na ošetrovně k zastižení, musel být přítomný alespoň zdravotník, což jsem byl já. Tak se přihodilo, že jsem operoval příslušníka Československé lidové armády, majora Terazkyho.

Jednoho dne zrána přišel ke mně na ošetrovnu, která sídlila na dvoře pod zámkem. K ošetrovně patřil i rozsáhlý „nemocniční“ pokoj, kde jsem si držel své marody. Vždycky když za mnou přišli nějací základáci, že potřebují na nějaký čas zneschopnit, říkal jsem jim: „Kluci, neblbněte, musíte mít nějaké objektivní potíže, ale i tak tu nemůžete být moc dlouho. Jako zdravotník vás můžu uznat jen na pár dní.“ Zdravotní potíže, kterými „trpěli“, jsem jim samozřejmě detailně popsal a na krátkou dobu je vždycky uznal, aby si chlapci odpočinuli od budování socialismu. Když už jsme na něj čekali tak dlouho, tak těch pár dní ještě bez něj vydržíme. Střídala se u mě už taková stálá parta, kterým jsem věřil. A ti také hlídali, kdo ke mně jde. Najednou slyším: „Pozor, jde sem Terazky!“

Říkal jsem si, proboha, co může chtít? Vždyť ten chlap jak je rok dlouhý nedostane ani rýmu. Ryba je proti němu učiněný lazár. Na přemýšlení ale nebyl čas. Rychle jsem zavelel:

„Kluci, schovejte flašky a koukejte zmizet pod peřinou.“ Načež on přišel a ptá se: „Je tu starší lékař?“

Zasalutoval jsem a v pozoru říkám: „Soudruhu majore, sbohodník Černý, bohužel starší lékař tu není.“

A on takovým moudrým konstatováním odpověděl: „Starší lékař tu nikdy není.“

„A vy, soudruhu majore, potřebujete něco?“

„Potřebujem operaci.“

„Jakou operaci?“ ptám se a pátravě si ho prohlížím, co mu je.

„To potřebujem vyrezať,“ a ukazuje mi na krku velký nežit.

Opatrně jsem mu řekl, že to je chirurgický zákrok, na který bude muset jet do Plzně na chirurgii.“

„Ne, ne, budete rezať vy. Jste přece zdravotník?“

„Zdravotník jsem,“ přikývl jsem.

„Byl jste na zdravotním kurzu?“

„To jsem byl,“ rezignovaně jsem odpověděl.

„Tak budete rezať.“

„Já nemůžu rezať, kór důstojníka lidové armády, co když se něco stane, mě potom odsoudí na 20 let za vraždu důstojníka lidové armády.“

„Nikoho odsuzovat nebuděm. Buděte rezať! Na vojně rezali aj nohu zdravotníci, celou nohu!“ dodal důrazně.

„Ale to já nemůžu,“ zkoušel jsem z posledních sil smlouvat, i když jsem už tušil, že se nade mnou stahují černá mračna.

„Dávám vám to rozkazom.“

Co jsem měl dělat. Zavolať jsem jednoho maroda a řekl mu, aby si sedl k psacímu stroji. Nadiktoval jsem mu, že toho dne roku 1955 se dostavil major Gazda a žádá chirurgický zákrok od nepřítomného staršího lékaře Hlohovce. Svobodník Černý mu vysvětlil, že není k tomu oprávněn a nemůže proto tento zákrok provést. Major mu to přesto dal rozkazem. Terezky toto prohlášení bez mrknutí podepsal.

Nebylo zbyť. Nahřál jsem si chirurgické nože a vzal tehdejší prostředek na lokální umrtvení. Jeho název byl myslím Kelen a byl skutečně účinný. Alespoň na mouchy se báječně osvědčil. Po postříku okamžitě padaly k zemi. Usoudil jsem, že Kelen bude stačit i na Terazkyho nežit. Zavolať jsem kluky, aby mi asistovali, kdybych náhodou omdlel, nebo se udělalo nevolno Terazkymu. Měl jsem zbytečné obavy. Ten byl, jak se říká z tvrdého těsta. Řízl jsem do boláku, okamžitě začala téct krev, no, dál to raději nebudu líčit. Potom jsem to zavázal a světe div se, ono se to nějak povedlo.

Terazky se s uspokojením prohlédl a říká: „Iděm zítra na divizi a nesmím to tam mít, musím dobre vypadat.“

A od té doby mě považoval za toho staršího lékaře a toho skutečného už ani nikdy nesháněl. Také za vzornou službu vlasti jsem to dotáhl až na desátníka. Díky tomu jsem dostal i svoje první vyznamenání, a sice odznak vzorného zdravotníka.

Předávání vyznamenání se konalo na den armády, ten samý rok 1955. Celkem nás vyznamenaných byli čtyři a jako za odměnu jsme mohli poobědvať na Zelené Hoře na zámku s velitelem a důstojnickým sborem. Oběd ničím nevybočoval z armádního slavnostního menu – vepřový řízek s bramborovým salátem a třešňovým kompotem. Ale ještě než jsme zasedli k slavnostní tabuli, odehrála se jedna nezapomenutelná historka.

Kdy jsme už všichni měli na prsou připnutá vyznamenání,

dostal se ke slovu přivolaný fotograf z Nepomuku, aby na věčnou památku nás obyčejné vojíny vyfotil s velitelem praporu a jeho důstojníky. Rozbalil zrcadlovou Flexaretu, dal ji na stativ, a když už nás všechny měl pěkně v záběru, tak v tom Terazky zvolal:

„Moment, idem se pozret, jak to vypadá.“

Fotograf přestal, vědom si toho, že zákazník, náš pán, a zvláště velitel tak důležitého vojenského praporu a úslužně mu v hledáčku ukázal, jak bude fotografie vypadat. V pozadí, za našimi hlavami se pěkně rýsovalo průčelí zámku a okolní stromy dotvářely příjemnou kulisu. Terazky se na to chvilku koukal a potom povídá – to je autentické:

„No, dobre, ale kde som ja!“ Prostě to byl přímý člověk.

Pak se už konal slavnostní oběd, na kterém přítomní důstojníci měli všechny řády pověšené na prsou v plném lesku, a ne jenom obligátní stužky. Gazda tam stál pěkně vyzdobený, obdivně jsme si ho prohlíželi, a najednou do mě kamarád strčí a šeptá:

„Heleď, člověče, ty umíš německy, není na tom jednom vyznamenání něco napsané německy?“

A já, protože jsem seděl blízko, říkám: „Člověče, máš pravdu, je.“

Na hrudi se mu houpal odznak, na kterém bylo vyobrazeno, jak německý voják bajonetem píchá do poraženého ležícího bolševika a pod tím německý nápis v překladu – *Za statečnost, za boj zblízka*. Kamarád mi povídá: „Hele, on tě má rád, ty jsi ho operoval, zkus se ho zeptat, co to má za vyznamenání.“

Věděl jsem, že se ho nemůžu zeptat jen na to jedno, konkrétní, co nás zajímá. Tak jsem šel na to trochu reportérsky, a zeptal jsem se ho, za co ta všechna vyznamenání získal a jestli může, aby v té souvislosti o sobě něco řekl. Gazda se nenechal dvakrát prosit a popsal nějaká ta sovětská vyznamenání a to německé, které nás zajímalo nejvíce, vynechal.

Dodal jsem si odvahy a říkám: „Soudruhu majore, ještě máte jedno vyznamenání, na kterém je voják s bajonetem. Co je to za odznak?“

Gazda se tak na mě zvláště podíval, a v tu chvíli jsem poznal, že on není blbec. Uvědomil si, že to je něco, co by důstojník

lidové armády mít neměl. Podíval se na mě a řekl – opět jsou to autentická slova:

„Státečnost je státečnost.“ A víc to nekomentoval.

On byl sice Slovák, ale mluvil velice zvláštní slovenštinou. Jako Slovák bojoval u Stalingradu v kontingentu Slovenského štátu proti Rusům. A bojoval statečně, ale pak přeběhl, a zase statečně bojoval, tentokrát proti Němcům. A ten jeho výrok: „Státečnost je státečnost“, se mi opravdu moc líbil.

Ještě jednu historku dám k lepšímu, když už vzpomínám na svoji službu u Černých baronů. Sloužil jsem na jedné cimře s Miroslavem Švandrlíkem, ještě předtím, než jsme ho udělali správcem prasečince. Tenhle nápad se zrodil velmi spontánně. Řekli jsme si, že je obrovská škoda, kolik se tady vyhazuje všelikého žrádla. Zkusíme říct veliteli, jestli bychom tady nemohli zavést chov prasat. Samozásobování vepřovými pečínkami by se mu mohlo určitě líbit. Také že ano. Okamžitě to vzal s tím, že na zámku jsou k tomu ideální podmínky, a ustanovil nějakého vojína kulaka, aby se ujal vědecky chovu prasat. Tenhle kluk byl z rodiny kulaků již po celé generace. Jeho otec seděl, matka seděla, on taky nějakou dobu seděl, než přišel k PTP. Jenže chyba lávky. I prasata musí mít třídně uvědomělého hospodáře, či lépe řečeno správce. Když se toto rozhodnutí doneslo k našemu politrukovi, bylo zle. Prohlásil, že nějaký kulak nemůže být správcem prasečáku, zajišťujícím výživu armády. Co kdyby spáchal nějakou diverzi a třeba se pokusil otrávit celý prapor. Takže to musí vést někdo politicky jakžtakž spolehlivý. A to byl právě Miroslav Švandrlík, vystudovaný filmař. Nevím, jestli byl ve straně, ale celkově měl dobrý kádrový posudek, který ho opravňoval k úloze správce prasečáku. Jak víme, tohoto úkolu se zhostil na jedničku.

S majorem Gazdou jsme skončili vojnu ve stejném roce – 1955. Terazky se mu říkalo, protože to bylo jeho stálé úsloví. Bohužel se neví, jaké měl křestní jméno, a já to jako na potvoru zapomněl. Z vojenského historického muzea pátrali, co se s ním stalo po jeho propuštění z armády. Musel totiž odejít kvůli svým nesčetným průserům. Má se za to, že snad potom dělal někde

v lese. Na tu práci by se hodil. Jak už jsem poznamenal, byl to chlap jako hora.

Od Černých baronů jsem se konečně dostal na vysokou školu. Na přijímacích zkouškách jsme byli jediní dva kluci v uniformě. Já měl černý výložky a ten druhý, se kterým jsem se seznámil, a od té doby je to můj dobrý kamarád, měl výložky červené. Byl to Luboš Dobrovský, pozdější ministr národní obrany. Dělali jsme zkoušky s o pět let mladšími maturanty. Zkoušku jsme udělali a já se konečně dostal na vysokou školu – obor čeština a germanistika.

Jak se vám nakonec podařilo dostat do Čs. rozhlasu v Praze?

V roce 1956 jsem externě dodělával vysokou školu a potřeboval jsem si přivydělat. Dostal jsem tip od jednoho známého, že zahraniční vysílání Čs. rozhlasu hledá někoho na korespondenci s německými posluchači. Asi jsem se osvědčil, protože po roce mi vedení nabídlo místo redaktora v zahraničním vysílání. K tomu jsem ještě pomáhal ve vysílání mládežnické redakci.

Jaká byla z vašeho pohledu padesátá léta? Do rozhlasu jste nastoupil po 20. sjezdu KSSS, když se už situace ve společnosti přece jenom trochu uvolnila...

Z počátku byly v rozhlase samozřejmě tvrdé ideologické bariéry, které se byť pomalu ale přeci jenom postupem let uvolňovaly. Na všechny kolegy, s nimiž jsem spolupracoval nebo se s nimi pouze v rozhlase potkával, mám dobré vzpomínky. Pracovali zde se mnou i dva moji spolužáci z fakulty – Jiří Dienstbier a Luboš Dobrovský. Ale kromě nich jsem tu poznal další skvělé lidi, jako například Věru Šfovíčkovou, Richarda Seemanna, Jiřího Hanáka, Bedřicha Utitze či Irenu Petřinovou, která zemřela za velmi smutných okolností. Těch jmen by bylo velmi mnoho a je těžké je všechny vyjmenovat. Tím se snažím vysvětlit, že i když panovala tvrdá totalitní moc, kdy se nesmělo naprosto nic, přesto

existovaly v rozhlase ostrůvky svobody jako pozitivní záchvěvy, kde to intelektuálně jiskřilo. Člověk si musel prostě uvědomit hranice svých možností v systému, který ve státě vládl. Nikdy jsem nebyl ve straně, což bylo pro pracovní postup určující.

Ale je pravda, že jsem vábení jednoho velmi výřečného stráníka málem podlehl. Byl to Eduard Goldstücker,* můj učitel na fakultě, který mě neustále přesvědčoval, že takoví lidé jako já musí být ve straně. Přesvědčoval mě, že jestli se má něco změnit, musí změna přijít zevnitř strany. A čím více dobrých lidí ve straně bude, tím větší je jistota, že se komunistická strana obrodí k lepšímu. Svůdnému vábení jsem nakonec odolal. Říkal jsem mu, že v jeho slovech je ledacos pravdivé, s čím se dá i souhlasit, a nemám nic proti tomu, že on je ve straně. Také jsem ale ostře řekl svůj názor: „Zároveň ale zastáváte princip, který mi je proti srsti, s nímž nemůžu souhlasit, a sice když strana něco rozhodne, ostatní se musí jako jeden muž podřídít, i když se rozhodne blbě. Zkrátka ostatní musí držet hubu a krok.“ Je fakt, že pod křídly KSČ to dotáhl Eduard Goldstücker poměrně daleko. Stal se předsedou Svazu spisovatelů.

I když jsem nemohl cestovat – z nějakých podivných důvodů jsem nikdy nedostal výjezdní doložku –, tak na šedesátá léta vzpomínám jako na nejkrásnější období svého života a tím myslím po všech stránkách. Samozřejmě že bych cestoval rád, ale soudruzi zadržovali hranice důkladně. Takže jsem byl rád, že jsem se alespoň dostal do NDR k Baltu a k moři do Bulharska. Pro většinu lidí bylo těžké se tehdy podívat nejen na Západ, ale i do Polska či Maďarska. Západní Berlín jsem navštívil až po roce 1989, když padla berlínská zeď. V devadesátých letech jsem byl jmenován velvyslancem v Německu.

Výhodou také bylo, že v šedesátých letech se pořád v rozhlase

* Prof. PhDr. Eduard Goldstücker (1913–2000) byl československý germanista, profesor dějin německé literatury a překladatel. V roce 1948 byl jmenován československým velvyslancem v Izraeli. Kvůli svému židovskému původu se však stal obětí politických čistek a strávil tři a půl roku ve vězení. V roce 1955 byl rehabilitován a začal přednášet na Karlově univerzitě. V roce 1968 emigroval do Velké Británie, kde vyučoval německou literaturu. V roce 1990 se vrátil do vlasti.

něco dělo, jak z mezinárodního, tak i z vnitrostátního hlediska. V redakci jsme zažívali nikdy nekončící srandu, a jak jen to šlo, mastili jsme mariáš. Bylo nás pět – já, Hanák, Seemann, Jezdinský a Dienstbier – a měli jsme krásný kolektiv. Domů jsme nespěchali. Ne že bychom se k rodinám netěšili, ale v rozhlase jsme byli rádi. A když jsme měli práci hotovou, sesedli jsme se ke kartám, u kterých jsme si pověděli, co je nového. A nebylo to tak, že bychom striktně od sebe rozlišovali pracovní nebo soukromé záležitosti. A myslím, že to není jen můj výmysl, když řeknu, že my, kteří jsme nebyli nikdy ve straně, jsme o vnitrostranickém konání a dění věděli vždycky víc než někteří straníci. Pokaždé se našel někdo, kdo informace vynesl. Takže jsme byli dokonale informováni, kdo je progresivní, na koho je třeba si dát pozor, nebo co se eventuálně chystá.

Čím jste se v rozhlase zabýval, jaké rubriky jste měl na starosti?

V šedesátých letech jsem připravoval různé pořady a jeden z nich, který jsem vymyslel a na nějž jsem velmi pyšný, byl tzv. KAM – Klub angažovaného myšlení. V podstatě to byly diskusní pořady u kulatého stolu se zajímavě myslícími lidmi. V nich jsme posluchačům v zahraničí nabídli řadu zajímavých témat. Mělo to obrovský ohlas. Postupně jsme do pořadů vnášeli reflexi toho – velice jsem se o to snažil –, co se dělo v Československu v šedesátých letech. Třeba, že tady vznikají rockové kapely. Natočili jsme Jiřího Suchého a další známe osobnosti, ale třeba i Sputniki, což byla jedna z prvních rockových kapel u nás, a tyto nahrávky jsme vysílali do zahraničí, konkrétně do Západního Německa. Načež se ukázalo, že naše pořady jsou velmi poslouchané v NDR. To bylo sice hezké a udělalo nám to radost, ale ukázalo se, že už daleko méně vstřícně to vnímají straničtí a vládní představitelé Východního Německa. Jedna z hlavních jejich námitek byla, že do pořadů vnáším záměrně ideologickou diverzi. Hájil jsem se tím, že jsem chtěl pouze informovat posluchače o tom, co se u nás děje. A pokud soudruzi z Východního Německa to chápou

jako ideologickou diverzi, je to jejich problém. Pikantní bylo, že zkratka KAM byla našimi soudruhy špatně pochopena a bylo mi později vytknuto, že jsem byl angažovaný propagátor KANu.* Nikdy jsem v KANu nebyl, soudruzi si jen zaměnili písmenka. Ale stejně si to nenechali vysvětlit.

Podle mého snad nejúspěšnější pořad, na který jsem velmi hr-
dý, jsme natočili na podzim v roce 1967 v Karlových Varech, kdy
je navštívil Günter Grass. Jako německá redakce jsme se s ním
dobře znali. Málokdo ví, že Grass si jezdil do Československa
odpočinout. S rodinou se většinou ubytoval v Unhošti v jed-
nom hotýlku, kde psal projevy pro Willyho Brandta,** odpoledne
chodil na houby, a protože rád vařil, večer nám z nich potom
dělal všelijaké dobroty. Domluvili jsme, že spolu v karlovarském
studiu Čs. rozhlasu natočíme na pokračování povídání o tom,
čemu Grass říkal demokratický socialismus a co my jsme v Čes-
koslovensku nazývali socialismus s lidskou tváří. On umí krásně
hovořit a navíc je nádherně upovídaný – já ostatně také –, takže
skloubením těchto dvou vlastností vzešlo mimořádné pásmo je-
ho myšlenek, názorů a postřehů jak vnímá svět. Jedním z témat
bylo, jaký je vztah mezi kapitalismem a socialismem. Netušili
jsme, jaký ohlas vzbudíme zvláště ve Východním Německu. Po
první části jsme od posluchačů dostali balíky pošty. Všichni si
přáli jediné – abychom „Hovory“ odvysílali znovu, takže i s po-
kračováním jsme měli další tři reprízy. To ale nebylo ještě všech-
no. Spustili jsme něco do té doby neslýchaného. Z některých
východoněmeckých měst nám napsali lidé, že v důsledku toho,
co vysílá Radio Prag – vysílač z bratrské země –, tak němečtí
soudruzi rušičky do té doby nasměřované na RIAZ přetočili
na Radio Prag. Každý technik vám potvrdí, že rušit vysílání je
velmi nákladná záležitost, dražší než samotné vysílání. Jsem
obzvláště pyšný, co se nám podařilo. V důsledku svého působení
v německém zahraničním vysílání jsem byl pro soudruhy v NDR
v podstatě větší nepřítel než pro místní soudruhy.

* Klub angažovaných nestraníků.

** Západoněmecký kancléř v letech 1969–1974.

Cenzuru v rozhlase mělo na starosti HSTD.* V místnosti pro ně určené seděli dva opilci a jim se musely všechny pořady v písemné podobě předložit, než šly do vysílání. Po zjištění, že v textu není nic závadného, dali pod něj razítko, čímž schválili, že pořad může jít na mikrofon. Pokaždé když jsem za těmito dvěma soudruhy přišel s textem, probíhal mezi námi úžasný, vyčerpávající dialog. První jejich otázka zněla, co jim nesu. „Je to v němčině,“ odpověděl jsem. „Co tam je?“ zajímali se. „Povídání o lásce, o životě a tak,“ odpovídal jsem vždycky. „Hele, není tam nic závadného?“ ubezpečovali se. „Samozřejmě že ne. Je to v pořádku,“ uklidnil jsem je při každém rozhovoru. Po těchto mých slovech, aniž by si přečetli jedinou větu, dali mi pod to štempl a pořad šel do vysílání. Němčinu příliš neovládali, a než by si vyžádali překlad, raději text pustili. Důvod byl i ten, že na zahraničním vysílání jim příliš nezáleželo. Jako ostříži hlídali především domácí zpravodajství, jako například texty Ludvíka Vaculíka. Ten soudruhům také ležel pořádně v žaludku. Bylo to pochopitelné, protože na ÚV KSČ poslouchali české vysílání, které jim připadalo daleko nebezpečnější. Upřímně řečeno, kdo by se také na ÚV KSČ zdržoval posloucháním německého vysílání. Na mé „závadné“ pořady upozornili soudruzi z NDR, když začali u našich stranických orgánů protestovat. Protest přišel ale i z Moskvy, kde naše vysílání monitorovali. Svým vysíláním jsme byli „dobře“ zapsaní jak na Západě, tak i na Východě.

Stýkali jste se jako zahraniční zpravodajství i s domácí redakcí?

Ano, spolupracovali jsme s Weinerovou redakcí a dělal jsem i některé věci pro *Mikrofórum*. Znělku, která do dneška uvádí *Mikrofórum*, jsem vynalezl, lépe řečeno v archivu našel já. Jak už jsem se zmínil, v šedesátých letech jsme byli hodně zajímavá země, neustále se tu něco dělo. Svět za námi ale také nezůstával pozadu. V Karibské krizi vyvrcholila studená válka

* Hlavní správa tiskového dohledu.

mezi Východem a Západem, maďarské události z padesátých let a polský podzim se rovněž odrazily na celkovém ovzduší

Jedna z dobrých zpráv roku 1968 byla, že od března se v rozhlasu zrušila cenzura. V té době mně volali z německého rozhlasu, že mají obdobný pořad jako naše *Písničky s telefonem*, který se u nich vysílá mezi 21.–23. hodinou a v němž volají různým lidem, aby se s posluchači podělili o své názory a postřehy. Nabídl mi, jestli se nechci stát jejich zpravodajem, kterého by večer zavolali domů, a já jim řekl pár slovy, co je nového v Praze. Velice rád jsem jejich nabídku přijal. Cenzura byla zrušena, takže mně nemohl nikdo nic vytýkat. Snažil jsem se být objektivní, ale občas se mi povedlo šířit i nějaký ten blud. Nebyl v tom nějaký záměr. Mezi jiným se nás němečtí kolegové stále ptali, jestli nemáme strach. Mají zprávy, že v Sovětském svazu se proti nám šikují nepřátelské síly. Jestli si uvědomujeme, co nám hrozí.

Tušili jste, že se něco chystá?

Tušili jsme všichni, ale nevěřili. Nevěřili, i když němečtí redaktori stále více zdůrazňovali, že z vlastních zdrojů mají informace, že kolem našich hranic se stále více soustřeďují armády s vojenskou technikou. Dokonce poslední jejich varování bylo myslím 19. srpna, které jsme ale nebrali vážně. Dvacátého srpna jsme si s Josefem Vohryzkem řekli, že si pojedeme odpočinout a uděláme si takovou malou dovolenou. Načerpáme potřebné síly, protože začátkem září by měl začít XIV. sjezd KSČ a to bude pořádný fofr. Němci nám ale znovu opakovali: „Pane Černý, nepodceňujte Rusy, máme opravdu strach, že tohle neskončí dobře.“ Odpověděl jsem jim, že my máme sice také strach, ale pořád tomu nevěříme. Měl jsem tezi, že je třeba mít určité obavy z Waltera Ulbrichta,* který byl úhlavním nepřítelem toho, co se u nás dělo. Ale zároveň jsem se ujišťoval, že on sám z vlastní pozice nemůže nic dělat, protože z historického hlediska by to velmi nepříjemně připomínalo okupaci v roce 1938. A Sovětský

* Generální tajemník Jednotné socialistické strany Německa v roce 1950–1971.

svaz si to nemůže zase dovolit, pokud chce zůstat uznávanou velmocí, mírotvorem, bojovníkem za všeobecné odzbrojení atd. Argumentoval jsem, či jsem se možná spíše ubezpečoval, že přece nemůže přepadnout zemi, ve které je autentická autorita komunistické strany taková jako nikde na světě. V Československu lidé komunistům věří. U nás je miláčkem lidí první tajemník strany Alexander Dubček. Dále jsem argumentoval tím, že my jsme jediná země z východního bloku, odkud sovětská vojska víceméně dobrovolně odešla už v roce 1945, zatímco v ostatních zemích jako je Polsko, NDR, Bulharsko nebo Maďarsko, jsou rozmístěná sovětská vojska nepřetržitě od roku 1945.

A nebyl to právě jeden z důvodů, proč nás Sovětský svaz obsadil? Rozmístit na našem území své vojáky a vojenskou techniku?

Částečně je to pravda. A je pravda také to, že třeba prezident Antonín Novotný se celé své funkční období usilovně bránil a bojoval proti tomu, aby se na naše území vrátila sovětská vojska. Zastával názor, že jsme věrnými, ale svým způsobem rovněž svobodnými partnery velkého Sovětského svazu. Vycházel jsem z přesvědčení, že když jsme si komunisty – a to chci zdůraznit – zvolili svobodně* a od té doby jsme Sovětskému svazu stále nakloněni víc než kterákoliv jiná země, nemůže si přece za této situace náš velký bratr náš vzor dovolit obsadit mírumilovnou, přátelskou zemi, kde má tak obrovské sympatie. Zvláště když si uvědomíme, že do okolních zemí přijela sovětská moc na tancích. Těmito podle mě jasně srozumitelnými názory jsem přesvědčoval své kolegy nejen v Německu ale i u nás. Celé jsem to uzavřel tím, že teď si jedeme na pár dní s Josefem odpočinout, ale na XIV. sjezd KSČ už budeme zpátky, pěkně čerství, abychom mohli posluchačům referovat, co se na něm děje.

Ubezpečeni svými argumenty, jsme odjeli na dovolenou do Bulharska k moři. V noci na 21. srpna stojíme s Pepíkem

* KSČ dostala ve volbách v roce 1946 40 % hlasů.

Vohryzkem ve vlaku na maďarských hranicích. Čas si krátíme kouřením a se zájmem pozorujeme, co se děje venku. Všimneme si, že proti nám stojí nákladní vlak plně naložený maďarskými tanky, u kterých v plné polní stojí maďarští vojáci. Rovněž kouřili a dívali se na nás. Byla to krásná, neopakovatelná scéna. Volali jsme na ně a já ze srandy říkám: „Na Pragu, na Pragu?“ A oni se usmívali a odpovídali: „Da, da, na Pragu, na Pragu.“ Po chvíli se vlaky rozjely rozdílným směrem a my nic netušíce jsme dojeli do Burgasu, kde jsme se dozvěděli, že téže noci vojska Varšavské smlouvy překročila naše hranice.

Naši turisté i místní zorganizovali po této zprávě protestní pochody. Nejenom v ulicích Burgasu, ale i na pláži chodili lidé v plavkách a drželi transparenty odsuzující vpád „spřátelených“ armád do Československa. V celém tom protestu byl nádech dadaismu, ale lidé byli rádi, že je krásné počasí a můžou se koupat. Samozřejmě jak se každému krátila dovolená, vyvstala otázka, jak se dostat zpátky, což nebylo nijak jednoduché. Někteří lidé neustále diskutovali o tom, že při cestě domů, která kvůli uzavřeným hranicím vedla přes Rakousko, se otevřela možnost emigrovat. Někteří toho také využili. Pepík byl jeden z těch, co o emigraci velice silně uvažoval. Jeho manžela pracovala léta v rozhlasu, a dokonce byla nějaký čas moje kolegyně. Josef Vohryzek byl vynikající literární kritik a hlavně výborný člověk. Jeho rozhodnutí emigrovat nebylo samoúčelné. Jako žid měl neblahou zkušenost z války. Zastával názor, že od teďka to bude u nás hodně špatné. Jiné východisko než odejít do ciziny neviděl. Odporoval jsem mu a snažil se ho přesvědčit, že je to blbost. Jenže co se nestalo. Osud s námi hraje kolikrát s podivnými kartami. Milý Pepa svoji emigraci zaspal. Zpátky jsme skutečně jeli přes Vídeň, jenže on se probudil právě v tom okamžiku, kdy se vlak rozjízďel. Takže nestačil vystoupit a dojel až do Prahy. K emigraci se už potom neodhodlal. Ale spousta lidí, co s námi byla na rekreaci, zůstala venku. I když v řadě případů to rozhodnutí nebylo pro ně vůbec jednoduché. Měli doma rodinu, přátele, majetky a vazby, takže jsem viděl, jak ta rozhodnutí byla v některých případech skutečně těžká. Uvědomil jsem si, že

pro mě by emigrace byla o to jednodušší, protože jsem hovořil plyně německy a venku jsem měl spoustu dobrých, vysoce postavených známých a přátel. Dokonce jsem velmi dobře znal Johannese Raua významného západoněmeckého politika, který se stal v roce 1999–2004 osmým prezidentem Spolkové republiky Německo, takže by nebyl pro mě problém se v Německu uchytit. Řekl jsem si ale, že já přece tuhle zemi nemůžu opustit. Chci tady žít a něco pro republiku udělat.

Návrat do Československa a do rozhlasu musel být z vašeho pohledu určitě zajímavý...

Návrat domů už začal hezky v Bulharsku. Panoval zmátek, hranice byly uzavřené, takže zpátky se muselo jet přes kapitalistické Rakousko. Problém byl v tom, že lidé neměli na cestu dostatek peněz. Bulhaři se tehdy ukázali jako nadmíru vstřícní. Na pláži a v hotelu se objevily velké nápisy, že kdo z českých rekreantů chce, může obdržet finanční pomoc od bulharské banky, kterou pak po příjezdu domů vrátí. Výsledek byl ten, že všichni si šli peníze vyzvednout, ale nikdo je už nevrátil. To jsou zase Čecháčci. Dostali pár leva a byli spokojení, že si můžou ještě něco užít.

Po návratu domů jsem šel hned do rozhlasu. Vejdu do dveří a Hanák na mě řve: „Kde jsi byl, člověče!“ Všichni seděli u maringiáše. Už nevím, kdo tam všechno byl. Kluci mi pak vypravovali, co se za těch pár dní v rozhlasu událo.

Ve vzpomínkách zaznívá možná nějaká ta nostalgie, ale to je celkem pochopitelné. Je to dané tím, že člověk byl tehdy mladý, plný sil a neustále se něco dělo. Jako pozitivum mi dodnes z té doby – tím myslím období Pražského jara – zůstalo že v rámci možností se každým dnem rozšiřoval prostor, co se mohlo a naděje, co se ještě může změnit. Lidé vzpomínají, jaký byl úžasný rok 1968, ale neméně zajímavé bylo celé to období, které tomu předcházelo. Člověk viděl, jak se věci doslova mění před očima, neustále se dělo něco nového. To, co se před týdnem třeba ještě nemohlo, najednou bylo povolené. Viděli jsme okolo sebe pozitivní změny. Zkoušeli jsme, kam až si můžeme dovolit zajít.

Samozřejmě, i když byla zrušena cenzura, existovala autocenzura. Radil jsem se třeba se svými kolegyněmi – soudružkami, jako byla Irena Drozdová – či s Bedřichem Utitzem, jestli tohle ještě můžu do vysílání pustit, či ne. Přece jenom jsme si hlídali, aby nebyl nějaký velký malér. A oni třeba řekli: „Hele to raději ne, počkáme.“ Uběhl týden a řekli: „To dej. V politbyru se zase změnilly parametry k lepšímu.“ Takže pořád o něco šlo. Ale ještě taková zvláštnost. Tehdy jsme všichni toužili po reformách a dneska to je slovo, kterého se každý bojí. Nejenom u nás, ale na celém světě. Všude po světě probíhají bouřlivé demonstrace proti reformám. Lidé se bojí, vidí, že svět jde stále k horšímu, a jistoty žádné.

Věřili jste tomu, že socialismu s lidskou tváří se může v praxi uskutečnit?

Já osobně jsem tomu skutečně věřil. Když dnešní generace říká, byli jste hlupáci, museli jste vědět, že Rusové zasáhnou, nechápou tehdejší situaci. Kdybychom se třásli, že sem přijdou s tanky, nic bychom nedělali. A kdybychom nevěřili, že systém se dá vylepšit, ve společnosti by se neudály změny, které se za těch pár měsíců podařily. A navíc díky tomu, že jsem byl v německé redakci, jsem měl spoustu kontaktů i osobních. Jezdili k nám turisté, studenti, svým způsobem velmi zajímaví lidé, s kterými jsem natáčel rozhovory. Měl jsem určité povědomí, že na Západě to není také ideální, že je tam spousta věcí, které jsou negativní. Dneska to člověk vidí, máme tady kapitalismus se vším všudy, takže můžeme ještě lépe posoudit a srovnávat. Já jsem věřil v jakousi imaginární třetí cestu, že se něco stane, co změní náš politický systém, ale nepřejde to do kapitalismu v té podobě jako na Západě.

Jaký je váš názor na Alexandra Dubčeka? Dnes se tvrdí, že nepřišel s žádnou novou myšlenkou.

Možná nepřišel s novými myšlenkami, ale naslouchal lidem, kteří ty myšlenky měli. A co je důležité, měl charisma. Řeknu vám

jeden zážitek. Po roce 1990 byl Dubček předsedou parlamentu a já byl velvyslancem v Berlíně, když ho na státní návštěvu Německa pozval prezident Spolkového sněmu. Podílel jsem se na přípravě jeho návštěvy. Zeptal jsem se Dubčeka, co by se mu líbilo. Měl hrozně rád opery a velmi si přál nějakou zhlédnout. To nebyl žádný problém. V té době Dubček koketoval s myšlenkou založit sociální demokracii na Slovensku, takže jeho další přání bylo sejít se s představiteli strany SPD. Chtěl je požádat o širokou podporu, hlavně v technické oblasti, jako jsou tiskařské stroje a podobně. Na této pomoci jsem se víceméně podílel. Dělal se to ilegální cestou, aby se tady nevykládalo, že Západ podporuje Dubčeka. Přišla velká zásilka strojů, které se tehdy používaly na rozmnožování. Osobně za ni poděkoval představiteli sociálních demokratů v berlínském parlamentě. Večer jsme navštívili berlínskou operní scénu. Divadlo bylo plné, seděli jsme na balkoně v první řadě a spolu s námi předseda sociální demokracie s manželkou. Jak to bývá, před začátkem představení se lidé rozhlížejí, kdo kde sedí, a najednou vidím, jak jejich pohledy míří k nám. Rozkřiklo se, že je přítomen Dubček. Najednou parter v přízemí vstal a lidé začali tleskat a provolávat Dubček, Dubček, Dubček. Jemu v tu chvíli začaly téct slzy dojetí. Chci tím říct, že byl velmi citově založený. Od lidí v divadle to byl spontánní obdiv k tomuhle člověku, svým způsobem zasloužený. A když dneska lidé říkají: „Podepsal pendrekový zákon, nechal ty lidi zavřít, kdyby věci dělal jinak... atd.“ Z jeho strany to byl pokus o kvadraturu kruhu.

V roce 1968 jsem si myslel a nebyl jsem sám, že se dá opravdu něco udělat, nastolit změnu, posunout společnost k něčemu novému. Zastával jsem názor, že naše země už v dějinách s jedním mohutným impulzem přišla. Hus ve svých názorech dokonce předběhl Luthera o celých sto let, tak proč by od nás nemohla opět nějaká podobná revoluční myšlenka přijít.

Moje domněnka je, že kdyby Dubček získal prezidentské křeslo – kdyby nezahynul – Československo by se nerozdělilo.

V čem jste spatřoval důvod, že vás z rozhlasu vyhodili? V kritických dnech jste ani nebyl v Československu.

Za prvé, když to řeknu lidově, byl jsem tu známá firma. A hlavně tu byl mezinárodní tlak, zejména z NDR. Ve Východním Německu jsem byl vysloveně vedený jako nepřítel režimu. Že nesmím působit v německé redakci, přišlo jako podmínka z velvyslanectví NDR hned zkraje po naší okupaci. Sice jsem v rozhlasu ještě nějaký měsíc mohl zůstat, ale na mikrofon jsem už nesměl. Dělal jsem monitorování německých stanic. Seděl jsem v Nuslích, kam jsem byl odsunut, a tam jsem odposlouchával stanice. Říkal jsem si, že mám aspoň jejich vysílání nerušený. Hlavní náplní mojí práce bylo pořizovat z jednotlivých rozhlasových stanic výtahy a ty pak na zvlášť barevných papírech posílat na vedení rozhlasu. Úzký okruh lidí měl přístup k obzvlášť důvěrným informacím.

Jednoho dne za mnou přišel člověk – na jméno si bohužel už nevzpomenu – s nabídkou, že vzhledem k tomu, že jsem nikdy ve straně nebyl, mám možnost zůstat v rozhlasu. Což, jak zdůraznil, je pro mě jakýsi bonus. Jiní takové štěstí nemají. Ti, kteří byli ze strany vyloučení, musí rozhlas bezpodmínečně opustit. Ovšem podmínkou abych mohl zůstat, je, že podepíše tzv. *Slovo do vlastních řad*.*

Ti, co podepsali, patřili mezi novináře, kteří se přiznali, že byli pomýleni, a že si to s plnou odpovědností uvědomují. Rozhlas v té době byl lidmi milovaný, lidé rozhlasu věřili, věděli, že v srpnových dnech se jeho redaktoři nebáli říkat pravdu a do posledního dechu se snažili zajistit svobodné vysílání. To byl také jeden z důvodů, že rozhlas byl husákovským vedením považovaný za baštu revizionismu a ležel soudruhům v žaludku víc než některé redakce novin. Zlom nastal, když tento článek podepsalo vedení rozhlasu, jako byl například Karel Hrabal. Samozřejmě jsem

* Jednalo se o sebekritický článek, který otisklo 17. května 1969 *Rudé právo* a jež podepsalo 350 novinářů. Vedení KSČ usilovalo o to, aby novináři přijali svoji odpovědnost za krizový stav v zemi a začali své řady sami prosévat a nedostatečně loajální členy ze svých řad vylučovat.

řekl, že tohle podepsat nemůžu. Je jasné, že se našli i tací, kteří se zlomili, podepsali a jako odměnu dostali, že mohli na svých místech zůstat. Po mém jednoznačném nesouhlasu mi bylo vedením sděleno, že nic jiného nezbývá, než abychom se rozloučili.

V hlavě mně utkvěla jedna příhoda z té doby. V roce 1969 jsme projížděli autem Doksy. Moje žena řídila. Udělali jsme menší nehodu, a když policajti zjistili, že pracuji v rozhlasu, hned se mě vyptávali, jak to bylo v rozhlasu v kritických srpnových dnech. Uplynul rok, normalizace řádila plnou silou, a já stále cítil z lidí obrovskou úctu, co rozhlas v srpnu 1968 dokázal a jak se zachoval. Neměl jsem na tom vlastně žádný podíl, protože těch prvních deset dní jsem v Československu nebyl. A uvědomil jsem si, jak moc mě to mrzí.

Co pro vás rozhlas znamená? A jak se díváte na dnešní rozhlas?

Celoživotní lásku. Dodnes ho poslouchám. Rozhlas považuji za médium v podstatě pro mě nejdůležitější. Mám svoje stanice, které sleduji, což je hlavně Rozhlas 6, který poslouchám od 18 hodin, a potom BBC. Vzhledem ke svému věku považuji za velmi dobrou stanici Český rozhlas 2 – Praha. Naopak strašně mně nesedí Radiožurnál. Důvod je ten, že se mi zdá hodně rozplizlý. Stále tvrdím, že tady musí být takové rozhlasové stanice, které dělají pořady jako Rozhlas 6 a BBC. Soustředí se na nějaký aktuální problém a důkladně se ho snaží analyzovat. Prostě mluvené slovo má v jejich pořadech přednost. A ne, jak je zvykem na současných stanicích, krátce pohovořit a hned moderátor řekne: „Dopovíme si to po písničce.“ Sice se neustále argumentuje, že to je špatné, ale nic se s tím neděje. Za komunismu jsem poslouchal Svobodnou Evropu. Její nejlepší slyšitelnost jsem zažil, když jsem měl za úkol ji ve službách rozhlasu odposlouchávat. Technici mi ji nastavili na nerušenou frekvenci. Po svém propuštění z rozhlasu jsem poslouchal hlavně Hlas Ameriky, když se přestal rušit. Svobodnou Evropu jsem těžko chytal.

Luboš Dobrovský

* 1932

Po absolvování filozofické fakulty Univerzity Karlovy nastoupil jako zahraničněpolitický redaktor do Československého rozhlasu. V letech 1967 až 1968 působil jako zahraniční korespondent v Moskvě. V roce

1970 byl propuštěn ze zaměstnání pro svůj pozitivní postoj k demokratizačnímu procesu a odmítání sovětské okupace. Poté po dvě desetiletí pracoval jako skladník, čistič oken a topič. Stal se signatářem Charty 77 a aktivně působil v disidentském hnutí. Po listopadu '89 se stal mluvčím Občanského fóra, později ministerstva zahraničí a od října 1990 do června 1992 byl ministrem obrany a poté vedoucím kanceláře prezidenta republiky. V letech 1996 až 2000 byl velvyslancem v Moskvě.

Pane Dobrovský, v předvečer Pražského jara jste jako dopisovatel Čs. rozhlasu působil v Sovětském svazu. Jak jste se do Moskvy dostal?

Složitě. O Moskvě jsem zpočátku vůbec neuvažoval. Milan Weiner, můj šéf, mi nabídl místo dopisovatele ve Spolkové republice Německo. Jenže dřív, než se to jmenování formálně uskutečnilo, mě pozval jeden sympatický hoch z tiskového dohledu, tedy z cenzury, na kafe do Demínky. Jenže tam už čekal další hoch, a ukázalo se, že ne moc sympatický. Jestli prý jsem si vědom, povídá ten neznámý, kamarád toho cenzora, že budu muset podávat zprávy o svých setkáních, zejména s emigranty. Nedalo se nic dělat. Prostě jsem vstal, zaplatil své kafe a šel zpátky do redakce s plným vědomím, že dopisování ze Západního Německa je konec dřív, než začalo. A zase překvapení. Druhý den

přišel do redakce ředitel rozhlasu, Karel Hoffmann, později velice nechvalně známý jako normalizační ministr spojů, zatímco v Rozhlase se choval k lidem, jako byl Milan Weiner, výrazně tolerantně. Hoffmann mi sice dal najevo, že jsem udělal chybu v té Demínce, ale nabídl mi jako dopisovatelské místo Moskvu, kde Honza Petránek po pěti letech právě končil. Moskva mi byla díky mému studiu ruštiny a ruské literatury daleko bližší, zejména jazykově. A tak se mi hlavní město Sovětského svazu stalo na nějakou dobu dočasným domovem.

Kdy přesně jste do Moskvy přijel?

Bylo to krátce předtím, než se narodil náš mladší syn Pavel. Takže to bylo někdy v březnu roku 1967. Někakou dobu jsem se zapracovával s Honzou Petránkem. Honza mě seznámil s moskevskými poměry a předal své kontakty. Moskva, nebo přesněji Sovětský svaz mi nebyl tak docela neznám. Přes prázdniny jsme s redakčním kolegou Jirkou Frodlem zaskakovali za Honzu, když byl na dovolené. Leccos jsem tedy poznal, pokud jde o obecnou znalost, jako rusista jsem přece jen nejel do neznáma.

Petránek se dokonale vyznal v místních poměrech. Znal spoustu zajímavých a důležitých lidí jak mezi Sověty, tak mezi zahraničními novináři, kterých bylo v Moskvě plno. Honza mi velice pomohl, a když odjel, zůstal jsem nějakou dobu sám, bez pomocníka, což mi vyhovovalo. Po čase mi z Prahy přece jen přidělili pomocníka, redaktora Kostova. Nebylo to šťastné rozhodnutí. Kostov měl velice odlišnou představu, o čem a jak z Moskvy psát. Jeho „politická opatrnost“ byla nezměrná. K tomu se ještě poněkud zbytečně, a hlavně předčasně, vylekán kritickým postojem k Rusku, což charakterizovalo Pražské jaro, styděl za své jméno. Případalo mu, že zní příliš rusky, a tak se přejmenoval na Kostku. Zvoral to. Za pár měsíců, když nás Sověti okupovali, neprospělo mu to. Nicméně kariéru v normalizaci dělal. A tak místo spolupráce to byl poněkud únavný zápas, kdo s koho. Byl o něco starší než já a chtělo se mu šéfovat. No, přežil jsem to.

Znamená to, že jste v Moskvě prožil celý začátek tzv. Pražského jara. Z toho plyne moje další otázka, jestli už koncem roku 1967 byly v Moskvě zaznamenané nastávající změny, které se u nás udály?

Úplné začátky toho, co se nazývá Pražským jarem, jsem zažíval ještě v Praze. Konečně ta personální změna, místo Novotného Dubček, to mělo poměrně dlouhou předeihu. Jen si připomeňme osvobozovací snahy spisovatelů. Alespoň některých, třeba těch, kteří se sdružovali v časopise *Tvář*. Tam patřili takoví nereformovaní nekomunisté jako Jan Lopatka, Eman Mandler, Bohumil Doležal, Karel Štindl, konečně také Václav Havel a další.

Já byl v Moskvě až ve chvíli, kdy ta touha po svobodě došla také některým komunistům. Co se u nás na jaře roku 1968 dělo, to vyvolávalo v Moskvě dvojí reakci. Jednak tu oficiální, velice nevlídnou a později nepřátelskou. Mezi přáteli jsem se však setkával s velice sympatickými ohlasy a určitě i s nadějí, že změny, které se u nás dály, zasáhnou i jejich ruské sympatizanty.

V sovětském tisku se to začalo hemžit články, které varovaly před nepřijatelnými postoji československých komunistů. Objevovaly se i velké ideologické eseje, které vedly nebo měly vést československé komunistické vedení k pořádku. Zejména v deníku vydávaném pro sovětskou armádu, v *Krasnoj zvězdě*, zkresleně informovaly o tom, co se vlastně v Československu na jaře 1968 děje. Redakce *Krasnoj zvězdy* mi nabídla, abych napsal článek, ve kterém vysvětlím z našeho pohledu, jaká je u nás situace a o co usilujeme. Tak jsem ho napsal. Jenže když ten článek vyšel, měl jsem pocit, že snad budu muset skočit z mostu nebo se zastřelit. Vojenští redaktori *Krasnoj zvězdy* článek zredigovali v jeho pravý opak. Byl jsem podepsán pod neuvěřitelně blbou a zlou kritikou všeho pozitivního, co pražské jaro přinášelo. Nic nepomohly mé protesty; požadavek po tiskové opravě byl odmítnut s tím, že něco takového, jako je tisková oprava, sovětský tiskový zákon nezná. Že sovětští vojáci byli hlavními kritiky jakýchkoliv reforem kdekoliv ve světě sovětských satelitů, to

je dnes dobře známo. Ta arogance, s jakou v redakci *Krasnoj zvezdy* obrátili smysl mého článku vzhůru nohama, to mělo být varování. Další přišlo takřikajíc z domácí půdy. Byl jsem pozván na naše velvyslanectví a jeden z tajemníků, který tam „tajně“ zastupoval StB nebo snad rozvědku, mě nejprve jakoby přátelsky varoval před kolegy z agentury Reuters. Věděl o mých kontaktech s nimi a také s kolegy z AFP. Při dalších vynucených setkáních s tím člověkem jeho varování značně zesílilo. Poučil mě, že kolegové ze západních agentur mými skutečnými přáteli nejsou, pouze mě zneužívají k tomu, aby ode mě získávali informace, a ty potom zkresleně poskytují svým čtenářům či posluchačům rozhlasu. Přátelská nota těch varovných rozhovorů, byly asi tři, rychle zmizela a varování se proměnilo ve výhrůžku. Budu-li psát, jak píšu, a budu-li se setkávat s lidmi, s nimiž se setkávám, budu vyhoštěn.

Atmosféra v Moskvě byla v té době velice zvláštní. Moji ruští přátelé se dělili na ty, kteří otevřeně vyjadřovali sympatie, protože moskevský rozhlas byl plný lidí, kteří měli spoustu výhrad k tamnímu režimu. Ti se vyrovnávali se svou nespokojeností vůči režimu například tím, že si nahrávali „blatnyje pěsni“, tedy převážně tragické, ironické občas i vulgární, ale vždy umělecky vysoce kvalitní šansony kritické k režimu. Někteří z širokého okruhu známých a přátel se stali otevřenými podporovateli a dělali si při tom určitou naději, že snad podobná obrodná vlna zasáhne i je. Jiní – snad méně odvážní – jenom tak pomrkávali, k otevřenému souhlasu s pražským reformačním pokusem se neodhodlali. S nějakým přímým nepřátelstvím ze strany mých kolegů v moskevském rozhlase jsem se nikdy nesetkal. Zato jsem se setkal s výhrůžkami na tiskovém odboru sovětského ministerstva zahraničních věcí, kde jsem byl varován podobně jako od toho našeho velvyslaneckého estébáka. Bylo jasné, že to, co se děje v Praze, není to, co by si sověští komunisté přáli.

Dostával jsem občas i velice varovné, těžko ověřitelné informace které se týkaly dlouhodobě probíhajícího velkého vojenského cvičení vojsk Varšavské smlouvy. Cvičení se neustále protahovalo, až se zdálo, že snad nikdy neskončí. Kolegové, kteří

mě informovali, neměli žádnou pochybnost, že konečným výsledkem vojenského cvičení, pokud nedojde v Praze ke změně, bude ozbrojený zásah, který ten náš pražský reformní proces zastaví třeba i vojenskou silou. V současné době se potvrzuje, vyplývá to ze studia archivních materiálů, že na vojenském zásahu vůči Československu měli zájem především sovětské generály. Předpokládali, že vojska na našem území zůstanou. V tom se nemýlili. Věděli, že strategicky to bude z hlediska agresivních operačních plánů Varšavské smlouvy výhodné. Přesunou tak linii útoku vojsk Varšavské smlouvy, s níž operační plány počítaly, jak dnes víme, až na naše západní hranice a zvýhodní tak Varšavskou smlouvu vůči NATO. V předvečer invaze jsme v Moskvě s kolegy tyto alternativy pochopitelně potají probírali a něco z toho jsme opatrně zabudovali do sdělení, která jsme poskytovali prostřednictvím rozhlasových linek do Prahy. Otevřeně jsme o této hrozbě mluvit moc nemohli, v Praze si to vlastně nepřáli.

Jaké pokyny k vaší práci chodily z rozhlasu? V rozhlasu byla zahraniční redakce vedená Milanem Weinerem, ale nad ním ještě byl ústřední ředitel a ten zase dostával pokyny z ÚV KSČ. Takže byly nějaké zásahy?

Je to velice zvláštní, ale s nějakými zásahy, které by měly podobu výhrůžky, jsem se nesetkal. V redakci, kterou řídil Milan Weiner, jsme byli všichni dostatečně odpovědní, abychom věděli i bez varování, co si můžeme dovolit. A díky právě Milanovi jsme si mohli dovolit velice mnoho, pokud šlo o překračování hranic dovoleného. Weiner vedl redakci k trvalému překračování toho, co se považovalo za přípustné, a dařilo se mu to. Sem tam se objevily výhrady, takzvaně z vyšších míst, ale atmosféra dané historické chvíle je jaksí dokázala pohltnout. Nicméně v rozhlase byli i jiní lidé a ti byli opatrnější. Poznal jsem to, když jsem krátce před okupační invazí byl v Praze na nějaké poradě, kterou vedl šéfredaktor zpravodajství Jiří Kmoch. Upozornil jsem své kolegy, že jedno z možných řešení ze strany Rusů, jak zastavit

ten náš obrodný proces, jak se tomu pražskému jaru říká, je právě použití vojenské síly a v jejím důsledku okupace. Byl jsem odmítnut se slovy, že zbytečně straším a že bych neměl být tak radikální v posuzování událostí. Mé obavy byly odmítnuty jako nedostatečně věrohodné. Však ani já jsem si vlastně nepřál, aby to, co říkám, byla pravda.

Nicméně mé obavy se naopak posílily, když jsem 20. srpna v poledne přijel na letiště pro manželku s dětmi. Právě přiletěli z dovolené doma. Na letišti jsem zahlédl československé vojenské letadlo, z něhož vystupovala skupina vysokých důstojníků Čs. lidové armády. Okamžitě se mně to asociovalo s možnou přípravou nějakého vojenského zásahu. Volal jsem hned na velvyslanectví, kde pracovali přece jenom někteří lidé, se kterými bylo možné poměrně otevřeně hovořit. V té době byl velvyslanecem v Sovětském svazu Vladimír Koucký, velmi zvláštní člověk. Vyličil jsem mu, čeho jsem byl právě svědkem. Právě, že o žádné vojenské delegaci, která by měla přiletět, nic neví, nicméně i jemu to připadalo velmi podivné. Pro své uklidnění jsem ještě volal do Prahy. Hovořil jsem s Čestmírem Suchým, mimochodem vynikající novinář, který mi řekl: „Zase strašíš, nedělej to!“ Jeho radu jsem si vzal k srdci a přestal strašit. Ale cítil jsem přece jen jakýsi neklid. Co bude, co nás čeká, jak se situace vyvine. Ale že by k vojenskému přepadení Československa mělo dojít ještě v noci toho dne, to jsem skutečně nepředpokládal. Nebo jsem si to nechtěl připustit.

Kolem třetí ráno nebo snad o něco dřív mě vzbudil telefon. Volal mi kamarád od Reuters a povídá: „Jestli pak víš, že jste právě okupováni?“ Překvapeně jsem odpovídal, že nevíím. Další průběh měl už rychlý spád. Vzbudil jsem kolegu Jiřího Brunnera, dopisovatele *Světla sovětů*. Bydlel ve stejném domě jako já, jen o dvě patra výš. Odjeli jsme na velvyslanectví. Tam stál na schodech v hale tehdejší tiskový rada, jistý Verner. Na ministerstvu zahraničních věcí v té době působili dva Vernerové. Ten náš se od toho druhého lišil přezdívkou. Říkali mu „špinavej“ Verner. Držel v ruce učebnici mezinárodního práva a volal na nás: „Kluci, to není agrese.“ Popudilo mě to a Jiřího Brunnera